

УДК 37.017.92/93 (477)"18/19"

Л. М. Єршова,

доктор педагогічних наук, доцент

(Житомирський національний агроекологічний університет)

vershova@hotmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКИХ ЧЕСНОТ У ВИХОВНИХ ІДЕАЛАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ ХХІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Пропонується історико-педагогічний аналіз трансформації козацько-лицарських чеснот у виховних ідеалах станової української еліти – шляхетсько-дворянської, духовної, купецької. З'ясовано основні трансформації аристократичного ідеалу: поступова деградація княжих чеснот, відрив станових лідерів від інтересів свого народу, зниження дієвості і впливовості шляхетсько-панського ідеалу, делегітимізація офіційної української аристократії, поява нової інтелектуальної еліти. Показано зміни виховного ідеалу духовенства: заміна внутрішньої духовної свободи вибору сукупністю заборон і регламентацій, зниження дієвості православних виховних ідеалів, зародження ідеалу нової духовної інтелігенції. Проаналізовано зміни у виховному ідеалі купецького стану: підвищення значимості освіти, формування дієвої релігійності й місцевого економічного патріотизму, народження нової економічної еліти.

Ключові слова: виховний ідеал, козацько-лицарські чесноти, соціальні стани, духовна, економічна, інтелектуальна еліти.

Постановка проблеми. Однією з найбільших проблем українського суспільства, відрефлектованою у дослідженнях багатьох вітчизняних інтелектуалів минулого, був і залишається відрив еліти від інтересів свого народу. Бездуховність, непрофесіоналізм і безвідповідальність української владної еліти спровокували трагічні події 2014–2015 рр. Водночас загроза втрати суверенітету й державності зумовила небачену консолідацію усього українського суспільства, яке продемонструвало найкращі якості вітчизняного виховного ідеалу (громадоцентризм, дієва релігійність, жертвність та ін.). За таких умов надзвичайної актуальності набуває проблема відновлення довіри народу до владної, духовної, наукової, економічної еліти. З огляду на це, зростає значення дослідження причин і наслідків трансформації виховного ідеалу вітчизняної еліти як історико-педагогічного феномену.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активні пошуки вітчизняними науковцями кращих зразків виховання українського народу звертають увагу суспільства на особливе значення козацько-лицарського виховного ідеалу (В. Антонович, Г. Ващенко, О. Вишневський, П. Гнатенко, В. Гнатюк, О. Губко, Д. Донцов, М. Драгоманов, В. Іванишин, Г. Іванюк, В. Каюков, В. Кузь, І. Огієнко, Н. Опанасенко, С. Плачинда, І. Підласий, Ю. Руденко, Г. Софінська, М. Стельмахович, С. Стефаник, О. Сухомлинська, Б. Сушинський, Д. Федоренко, Ю. Фігурний, П. Черниш, В. Янів, та ін.). Сучасна педагогічна наука звертається також до розробки проблеми виховання еліти нового покоління: національної (О. Мещанінов, Л. Нечипоренко, В. Онищук, С. Сисоєва, Н. Чибісова, П. Щербань), інтелектуальної (В. Кузь), педагогічної та науково-педагогічної (В. Будак, Г. Васянович, О. Горборукова, С. Коваленко, О. Король, О. Пехота, О. Стадник, О. Шестопалюк), гуманітарно-технічної та науково-технічної (О. Романовський, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, М. Черемський, І. Полянська, І. Тимченко, В. Шевченко) та ін. **Метою** нашого дослідження є вивчення особливостей трансформації козацько-лицарських чеснот у становому суспільстві підросійської України. Відповідно, передбачається з'ясувати основні причини деформації козацько-лицарського кодексу честі у виховних ідеалах станової української еліти та особливості його відродження в ідеалах нової української еліти кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. У всіх тюркських наріччях слово "козак" означає вільну, незалежну, схильну до пошуку пригод людину або мандрівника. В Україні козаками називали "уходників", тобто людей, що займалися ухожими промислами (мисливство, рибальство) на необжитих степах і захищали порубіжжя від татар [1: 12], у московській термінології – прихожих, неосілих людей або злодіїв, що чинили розбій на степових дорогах [2: 403], в епістолярній спадщині польських магнатів – хлопів, чернь, розбійників [3]. Різноманітні назви цього стану надовго відбилися на особливостях українсько-польсько-російського сприйняття образів українських і запорізьких козаків.

Вітчизняні вчені стверджують, що до середини ХVІ ст. козацький стан розвивався як військово-промисловий, формувався в умовах поступової руйнації руської (української) державності в рамках Великого Князівства Литовського, політичних, економічних і національних утисків українців у Речі Посполитій та агресії з боку Кримського Ханства, виявився провідною силою визвольної боротьби українського народу, носієм його державності і творцем власного ідеалу вільної людини. Претензії козацтва ХVІ – ХVІІ ст. на статус окремого стану виросли із лицарських амбіцій, властивих класичному лицарському ідеалу. Однак козацький виховний ідеал учені вважають вульгаризацію класичної лицарської ідеї, яка через зміну військово-політичних реалій втратила своє первинне значення [4: 10],

оскільки у XVI ст. військова справа з класичного лицарського привілею, наданого народженням, поступово перетворилося на ремесло, що дозволяло козакам заробляти гроші. Відомо також і про властивий козацькому станові релігійний лібералізм, що іноді межував з індиферентизмом і дозволяв козакам битися на боці католицьких і навіть ісламських інтересів. Тобто класичний лицарський ідеал, відтворений за інших суспільно-політичних реалій у межах нового суспільного стану, зазнав трансформації, виявивши певні морально-етичні суперечності, які виразно відрефлектувала народна творчість. А. Федорук наводить приклад антиномних взаємин запорозьких козаків і польських шляхтичів, де поляки дорікали запорожцям: "Ми воюємо за честь, а ви за гроші", на що останні іронізували: "Кому чого бракує – за те і воює" [4: 11]. Існує також думка, що саме найманська ідеологія козацького стану не сприяла консолідації українців, спровокувавши розбіжності в поглядах керівної верхівки та рядових козаків і зумовивши в Україні поразки народно-визвольних рухів у кінці XVI – середині XVII ст.

Проте П. Куліш зазначав, що попри все козаки не втратили головних рис свого походження – християнської віри й богатирських звичаїв, а найзніщкі звички козацької вдачі він пояснював лише вимогами епохи [5: 69]. Д. Яворницький жорстокість і безжальність козаків щодо ворогів протиставляв їх вірності й відданості своїм товаришам, наголошуючи, що подібна суміш доброчинностей і вад "завжди властива людям, які вважають війну головним заняттям і головним ремеслом свого життя" [6: 173]. Н. Полонська-Василенко вважала, що козацтво дало українцям "знатне військове товариство" – особливу провідну верству "заслужених", "старинних", "значних" або "значкових" козаків [7: 169], які утворили канон українських референтних особистостей. Крім того, козацькому станові не можна було відмовити у високій дієвості і впливовості виховного ідеалу, які пояснювали той факт, що в межах цього стану були відсутні стосунки панування й підкорення, соціальні зв'язки вибудовувалися не по "вертикалі", а по "горизонталі", а від членів громади вимагалось поважати дисципліну, рівність, спільний стиль життя і спосіб мислення. Багато вітчизняних наукових джерел засвідчують також, що життя запорозьких лицарів спрямовувалося на захист віри предків і православної церкви, а головним гаслом їх життя стали ключові символи – Бог і Україна. Невід'ємними чеснотами козацького кодексу честі сьогодні вважають глибоку людяність, діяльну доброту, правдивість і справедливість, гідність, військову доблесть, мужність, честь і добру славу, патріотизм, ненависть до ворогів волі й особистісної свободи, благородство й готовність до самопожертви заради досягнення спільної мети. Цю систему запорозьких цінностей називають "таємною доктриною, котра відкривала сакральні істини буття, не знаючи яких людина гинула в марній боротьбі з минушим і сучасним" [8: 27].

Сформована українцями в XV – XVII ст. система цінностей була покладена в основу функціонування української Гетьманської держави, що утворилася внаслідок найбільшого козацького повстання в Речі Посполитій у середині XVII ст. – Хмельниччини, очолювалася виборним Гетьманом і управлялася козаками. Однак протягом XVIII ст. зусиллями російського уряду Гетьманщина поступово втратила політичну й економічну автономію, російський уряд не погодився зрівняти гетьманські чини з російськими й надати козацькій старшині статус дворянства, у 1764 р. наказом російської імператриці Катерини II було скасовано інститут гетьмана, 1786 р. – ліквідовано козацький полковий устрій, а в 1765 р. – українська держава була перетворена на Малоросійську губернію Російської імперії. Проте найбільш згубним, за висловом П. Куліша, був "уплив неосвіченого московського уряду", який зумовив те, що при "гетьманстві утрималися лише холопи і підніжки Й[ого] Ц[арської] П[ресвітлої] В[еличності]", що привели свій народ до інтелектуального зубожіння [9: 115].

Після входження українських земель до складу Російської імперії, українська еліта змушена була шукати шляхи для інтеграції своїх національних привілеїв, які послідовно закріплювалися в Литовських статутах, магдебурзькому праві, гетьманських універсалах та інших юридичних джерелах XVII–XVIII ст., у нове російське суспільство, життя якого регулювалося розробленим ще при Петрі I законом "Табель про ранги" (1722), на основі якого вибудовувалася вся російська імперська ієрархія звань і чинів. Проте варто зазначити, що в першій половині XVIII ст. становий і службовий устрій української держави ще врегульовувався унікальним українським кодексом законів "Права, за якими судиться малоросійський народ" (1743). Цей документ об'єднав кращі здобутки тогочасного права (звичаєвого, Литовських статутів, польського й німецького права, гетьманських і російських нормативних актів). Така джерельна база "Прав" пояснює помітні відмінності в організації життя українського суспільства навіть після входження Гетьманщини до складу Російської імперії, оскільки українська правова думка продовжувала зберігати русько-литовсько-польські традиції і спорідненість з європейською правовою школою, ще певний час захищаючи цінності українського народу і підтримуючи впливовість його виховних ідеалів. Можна говорити про свого роду соціальну й державну інерцію щодо внутрішніх законів існування українського суспільства до першої половини XIX ст.: люди на українських землях інерційно продовжували жити за звичними правилами, сповідувати традиційні цінності й ідеали, а уряд нової "держави-власниці" деякий час не здійснював прямого втручання в "тонку матерію" духовних і соціальних стосунків нових підданих.

Однак це інерційне "затишшя" згубно вплинуло на засадничі основи українського виховного ідеалу, послабивши впливовість козацько-лицарської його складової. Українська пансько-шляхетська верства у процесі доведення справедливості власних станових домагань у межах російського правового поля втратила бунтарський дух козацтва. Героїка минулих козацьких національно-духовних здобутків перейшла з площини дієвого до сфери міфологізованого. Тому варто визнати, що періодом великоруського ідеологічного "штилю" значно ефективніше скористалася не українська, а польська шляхетська спільнота Правобережної України, яка розгорнула традиційну для польського виховного ідеалу активну суспільну діяльність, що виявилася не лише у вигляді національного та освітньо-культурного, але й економічного патріотизму. Проте, на думку сучасних дослідників, саме в цей час у середовищі шляхетського стану вже стало зароджуватися відчуття неминучого "наближення катастрофи не тільки для польського шляхетського світу, але й російського" [10: 360]. Після поразки польського повстання 1831 р. ця польська катастрофа набула цілком реальних обрисів і масштабів, оскільки у першу чергу царський гнів було скеровано на руйнацію дієвості і впливовості виховного ідеалу польської еліти, десятки тисяч родин якої у 1831–1832 рр. були переселені за Волгу й на Кавказ. У 1833–1834 рр. царським урядом було видано накази про необхідність документального підтвердження приналежності до шляхетського стану ще з часів Речі Посполитої, в результаті чого в період з 1833 по 1848 рр. з нього "вибуло" дві третини старовинних польських родин, яких віднесено було до вільних селян і які, відповідно до "нового" статусу, втрачали можливість здобувати освіту в державних освітніх закладах [11: 77]. Зважаючи на старопольське розуміння родинної честі, зрозуміло, що подібні царські санкції для багатьох шляхтичів виявилися страшнішими за вигнання чи фізичну смерть.

У другій половині XIX ст. ідеали української і польської еліт уже функціонували в межах спільного російського дворянського стану. Між ними продовжували зберігатися певні відмінності, які традиційно оцінювались у площині національно-ментальних особливостей, однак за рівнем впливовості на становище своїх народів у російській державі вони виявилися практично однаково безпорадними. В середині XIX ст. царський уряд охоче скористався лідерськими потребами та інтелектуальними можливостями представників вищого стану Російської імперії, "благословивши" дворянство на формування громадської думки щодо необхідності запланованої владою модернізації суспільства. Однак проведені Олександром II селянська, земська й судова реформи помітно змінили усталений стиль життя самого дворянського стану, змусивши його знову трансформуватися та адаптуватися до нового способу життя. Прагнучи зберегти за собою статус "передового стану суспільства", отримати більше влади і прихильності царя, дворянство взяло активну участь у роботі реформованих судів і новостворених земств. Проте земельні, майнові й моральні втрати пореформеного часу вивели дворянську еліту за психологічну межу, яка гарантувала їй беззаперечну першість у суспільстві. Саме тому, на думку низки учених, дворяни підтримали земську контрреформу Олександра III, сподіваючись на те, що вона закріпить їхню перевагу в земстві й забезпечить ренесанс втраченого суспільного лідерства. Однак більшість сучасних учених схильні вважати, що в другій половині XIX ст. Російська імперія вже втратила інтерес до дворянського стану і, реформуючи країну, в першу чергу захищала власні інтереси, активну ж роботу дворян у реформованих інституціях історики називають лише "ілюзією реальної влади над суспільством" [12: 82, 84]. Виходячи з цього, цілком можна говорити про те, що нехтування царем усталених виховних ідеалів вищих станів, наріжним каменем яких була ідея суспільного лідерства, зумовило необхідність соціального заміщення нереалізованої потреби, яка на межі XIX – XX ст. обернулася самодержавству революційними змінами настрою в межах самого дворянського стану, окремі представники якого відмовилися від очікування наслідків обіцяної реформаторами еволюції суспільства, очолили найбільш невдоволені зубожілі суспільні верстви й фактично забезпечили революційну зміну соціального, суспільно-політичного й економічного устрою країни, започаткувавши свої правила формування нової еліти – комуністичної.

Початок XX ст. засвідчив також, що еволюційні кількісні зміни, які відбувалися в традиційних станових ідеалах, зумовили виникнення виховних ідеалів якісно нового змісту. Із тіні елітної дворянської верстви, ідеали якої впродовж періоду української бездержавності розгубили лицарсько-козацькі чесноти і втратили звичну силу і впливовість на свідомість власного народу, вийшла нова економічна еліта, сформована в межах купецького стану, виховний ідеал якого, попри традиційні зауваження щодо відсутності в українців природженого торгового хисту, відтворив властиві козацькому ідеалу сміливість і здатність до виправданого ризику. Не зважаючи на те, що українські купці поступалися веденням справ єврейським і російським, у їхньому середовищі все ж змогла сформуватися ціла плеяда могутніх і впливових купецьких родин – Симиренків, Терещенків, Харитоненків, Яхненків та ін., які, з одного боку, слугували референтними постатями для молодих поколінь українського купецтва, а з іншого, – сприяли розвою не лише української економіки, але й культури та освіти. У кінці XIX ст. для купецького стану освіта стала не лише елементом престижу, але й умовою фінансової безпеки купецьких династій, оскільки голова роду передавав у спадок своїм дітям не лише стану належність і власні капітали, але й спосіб мислення, в якому освіта робітників означала "створення стабільного соціального середовища для

розширення власної підприємницької діяльності" [13: 50]. Зростаючі потреби економіки в освічених фахівцях сприяли усвідомленню купецьким станом необхідності забезпечення належною професійною освітою не лише своїх працівників, але й підвищення загального освітнього рівня усього населення, що й зумовило в сукупності розвиток інтересу торгово-промислової еліти до заснування й утримання комерційних, технічних і ремісничих навчальних закладів.

Подібні трансформації відбувалися і з виховним ідеалом духовної еліти українського народу, яка століттями відстоювала право називатися захисником народної віри, яким свого часу було й українське козацтво. Однак усвідомлений народом історичний досвід, соціально-економічні й ідеологічні проблеми кінця XIX ст. зумовили помітне охолодження молоді до релігії, церкви й духовної освіти. У цей час навіть стало "модним" демонструвати байдуже ставлення до церкви або заявляти про безвір'я. Відомо, наприклад, що мотиви релігійних сумнівів звучали у висловах Д. Антоновича, М. Драгоманова, О. Кониського та інших представників молоді української інтелігенції. М. Костомаров, зокрема, згадуючи про свого батька, зазначав, що "розум його коливався між абсолютним атеїзмом і деїзмом" [14: 427]. Навіть сини священників відмовлялися наслідувати освітні традиції свого стану. Так, А. Свидницький, вибираючи між нудним і обмеженим життям семінариста, освяченим батьківським благословенням, та напівголодним існуванням студента, позбавленого батьківської підтримки, всупереч волі батька-священника, залишив семінарію і вступив до Київського університету [15: 6–7]. Таким чином, становість перестала сприйматися як логічна й непорушна соціальна догма, а традиційні виховні ідеали соціальних верств, що претендували на довіру народу та звання його лідерів, зазнали кардинальних змін. Із середовища духовної еліти вийшла нова українська інтелектуальна еліта, серед представників якої виявилось багато видатних учених (В. Біднов, М. Біляшевський, О. Бодянский, М. Грушевський, В. Доманицький, С. Єфремов, П. Житецький, О. Кістяківський, Ф. Лебединцев, С. Лотоцький, Ф. Матушевський, В. Січинський, Ю. Січинський, Ф. Сушицький, С. Терновський, В. Щербаківський) і письменників (А. Метлинський, І. Нечуй-Левицький, С. Руданський, А. Свидницький), які забезпечили відродження української національної самобутності й духовності.

Висновки з дослідження та перспективи. Найважливіші козацько-лицарські чесноти, які у виховних ідеалах традиційної станової еліти XIX ст. зазнали істотних регресивних перетворень, зумовлених українською бездержавністю й необхідністю постійного захисту власних станових інтересів у межах чужого правового поля, відтворилися у виховних ідеалах нової української еліти – економічної та інтелектуальної, яка на початку XX ст. вивела українське суспільство зі стану тривалої духовної стагнації й забезпечила сприяння для його подальшого прогресивного розвитку. З огляду на це, логічно постає необхідність більш ґрунтовного вивчення особливостей формування виховних ідеалів у різних соціальних станах українського суспільства XIX – початку XX ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Терлюк І. Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття / І. Я. Терлюк. – Львів : Львівський ін.-т внутрішніх справ при національній академії внутрішніх справ України, 2003. – 156 с.
2. Клепатський П. Г. Очерки по истории Киевской Земли : Литовский период / П. Г. Клепатский. – Біла Церква : Вид О. В. Пшонківський, 2007. – 408 с.
3. Щербак В. О. Українське козацтво : формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. / В. О. Щербак. – К. : Видавничий дім "KM Academia", 2000. – 300 с.
4. Федорук А. В. Наймане козацьке військо (XVI – середина XVII ст.) : ідеологія, організація та військове мистецтво : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / А. В. Федорук. – Чернівці, 2000. – 19 с.
5. Кулиш П. А. История воссоединения Руси. в 3-х тт. – СПб. : Товарищество "Общественная польза", 1874. – Т. 1. – 363 с.
6. Яворницький Д. І. Історія Запорізьких козаків : у 3 т. / Д. І. Яворницький. – Львів : Світ, 1990. – Т. 1. – 319 с.
7. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. / Н. Полонська-Василенко. – К. : "Либідь", 1992. – Т. 2 : Від середини XVII століття до 1923 року. – 1992. – 608 с.
8. Кравченко І. Світ запорозький та його цінності (Замість передмови) // Запорозжці: до історії козацької культури / І. Кравченко. – К. : Мистецтво, 1993. – 400 с. – С. 26–27.
9. Пантелеймон Куліш Повне зібрання творів / Куліш Пантелеймон. Листи. – К. : Критика, 2005. – Т. 1 : 1841–1850 / Упор. , комент О. Федорук. – 2005. – 648 с.
10. Orman E. Tahańcza Poniatowskich : z dziejów szlachty na Ukrainie w XIX wieku / Elzbieta Orman. – Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 2009. – 416 s.
11. Wielhorski W. Ziemia ukraińska Rzeczypospolitej. Zarys dziejów / W. Wielhorski // Pamiętnik Kijowski. – London : Drukarnia Polska "hornsey Printers Co. Ltd", 1959. – S. 7–95.
12. Кочергін І. О. Дворянство пореформеної доби : особливості трансформації (на прикладі Катеринославської губернії) / І. О. Кочергін // Український історичний журнал. – 2012. – Випуск 6 (507). – С. 74–84.
13. Донік О. М. Соціокультурний вимір підприємництва в Україні у другій половині XIX – на початку XX століття / О. М. Донік // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. К. : Інститут історії України НАН України, 2003, № 6. – С. 49–55.

14. Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография / Н. И. Костомаров. – К. : Изд-во при Киев. ун-те, 1990. – 736 с.
15. Хропко П. П. Анатолій Свидницький / П. П. Хропко // Анатолій Свидницький. Роман. Оповідання. Нариси. – К. : Наукова думка, 1985. – С. 5–26.

REFERENCES (TRASLATED & TRANSLITERATED)

1. Terliuk I. Ia. Istoriia ukrains'koho prava vid naidavnishykh chasiv do XVIII stolittia [History of the Ukrainian Right from the Oldest Times to the XVIII Century] / I. Ia. Terliuk. – Lviv : Lvivs'kyi in.-t vnutrishnikh sprav pry natsional'nii akademii vnutrishnikh sprav Ukrainy, 2003. – 156 s.
2. Klepatskyi P. H. Ocherky po ystoryi Kyevskoi Zemly : Lytovskiy peryod [Essays on History of Kyiv Earth : the Lithuanian period] / P. H. Klepatskyi. – Bila Tserkva : Vyd O. V. Pshonkivskiy, 2007. – 408 s.
3. Shcherbak V. O. Ukrains'ke kozatstvo : formuvannia sotsial'noho stanu. Druha polovyna XV – ceredyna XVII st. [The Ukrainian Cossacks : Forming of the Social State. Second Half of the XV – Middle of the XVII of Century] / V. O. Shcherbak. – K. : Vydavnychiy dim "KM Asademia", 2000. – 300 s.
4. Fedoruk A. V. Naimane kozats'ke viisko (XVI – seredyna XVII st.) : ideolohiia, orhanizatsiia ta viiskove mystetstvo [Hired Cossack Army (XVI – a middle of the XVII Century) : Ideology, Organization and Art of War] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia. kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 "Istoriia Ukrainy" / A. V. Fedoruk. – Chernivtsi, 2000. – 19 s.
5. Kulysh P. A. Ystoryia vossoedyneniia Rusy [History of Reunion of Rus]. – V 3-kh tt. – SPb. : Tovaryshchestvo "Obshchestvennaia polza", 1874. – T. 1. – 363 s.
6. Iavornytskyi D. I. Istoriia Zaporizkykh kozakiv : u 3 t. [History of the Zaporizhzhyan Cossacks] / D. I. Iavornytskyi. – Lviv : Svit, 1990. – T. 1. – 319 s.
7. Polonska-Vasylenko N. Istoriia Ukrainy : u 2 t. [History of Ukraine] / N. Polonska-Vasylenko. – K. : "Lybid", 1992. – T. 2 : Vid seredyny XVII stolittia do 1923 roku. – 1992. – 608 s.
8. Kravchenko I. Svit zaporozkyi ta yoho tsinnosti (Zamist peredmovy) [World of Zaporizhzhya and His Value] // Zaporozhtsi : do istorii kozatskoi kultury [Zaporizhzhyan Cossacks : History of Cossacks' Culture] / I. Kravchenko. – K. : Mystetstvo, 1993. – 400 s. – S. 26–27.
9. Panteleimon Kulish Povne zibrannia tvoriv. Lysty [Complete Collected Works. Folias]. – K. : Krytyka, 2005. – T. 1 : 1841–1850 / Upor. , koment O. Fedoruk. – 2005. – 648 s.
10. Orman E. Tahańcza Poniatowskich : z dziejow szlachty na Ukrainie w XIX wieku / Elzbieta Orman. – Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 2009. – 416 s.
11. Wielhorski W. Ziemie ukraińskie Rzeczypospolitej. Zarys dziejów / W. Wielhorski // Pamiętnik Kijowski. – London : Drukarnia Polska "hornsey Printers Co. Ltd", 1959. – S. 7–95.
12. Kocherhin I. O. Dvorianstvo poreformenoi doby : osoblyvosti transformatsii (na prykladi Katerynoslavskoi hubernii) [Nobility of Epoch after Reforms : Features of Transformation (on the Example of Katerinoslavsk Province)] / I. O. Kocherhin // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal [Ukrainian Historical Journal]. – 2012. – Vypusk 6 (507). – S. 74–84.
13. Donik O. M. Sotsiokul'turnyi vymir pidpriemnytstva v Ukraini u druhii polovyni XIX – na pochatku XX stolittia [Sociocultural Measuring of Enterprise in Ukraine in the Second Half of XIX – at the Beginning XX of Century] / O. M. Donik // Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st [Problems of the History of Ukraine of the XIX – at the Beginning of the XX century]. – K. : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2003, № 6. – S. 49–55.
14. Kostomarov N. Y. Ystorycheskye proyzvedeniia. Avtobyohrafiia [Historical Works. Autobiography] / N. Y. Kostomarov. – K. : Yzd-vo pry Kyev. un-te, 1990. – 736 s.
15. Khropko P. P. Anatolii Svydnytskyi [Anatoliy Svidnitskyi] / P. P. Khropko // Anatolii Svydnytskyi. Roman. Opovidannia. Narysy [Anatoliy Svidnitskyi. Novel. Stories. Essays]. – K. : Naukova dumka, 1985. – S. 5–26.

Ершова Л. М. Трансформация казацко-рыцарских добродетелей в воспитательных идеалах украинской элиты.

Предлагается историко-педагогический анализ трансформации казацко-рыцарских добродетелей в воспитательных идеалах сословной украинской элиты – шляхетско-дворянской, духовной, купеческой. Выявлены основные трансформации аристократического идеала: постепенная деградация княжеских добродетелей, отрыв сословных лидеров от интересов своего народа, снижение действенности и влияния шляхетско-дворянского идеала, делегитимизация официальной украинской аристократии, появление новой интеллектуальной элиты. Показано изменения воспитательного идеала духовенства: замена внутренней духовной свободы выбора совокупностью запретов и регламентаций, снижение действенности православных воспитательных идеалов, зарождения идеала новой духовной интеллигенции. Проанализированы изменения в воспитательном идеале купеческого сословия: повышение значимости образования, формирование действенной религиозности и местного экономического патриотизма, рождение новой экономической элиты.

Ключевые слова: воспитательный идеал, казацко-рыцарские добродетели, социальные сословия, духовная, экономическая, купеческая элиты.

Yershova L. M. Transformation of Cossack-Knightly Virtues in the Educational Ideals of the Ukrainian Elite.

The historical and pedagogical transformations analysis of the Cossack-knightly virtues in the educational ideals of the Ukrainian elite social class – gentry and nobility, spiritual and merchant is proposed. Major determinants of changes in the educational ideal of national nobility (loss of independence and the need to proof Ukrainian elite legitimacy of their claims to belong to the upper class of a regular owner) are formulated. It was found out that the main transformations of elite's educational ideal were : the transformation of the classical knightly ideal in Cossacks educational ideal, the gradual degradation of princely virtues, the breakaway of class leaders from the interests of their nation, acceptance of Ukrainian aristocracy gentry values educational ideal of the Russian Empire, the replacement of axiological values and orientations in the content of gentry-aristocratic ideal, reducing its effectiveness and its influence in the Ukrainian society and further de-legitimation of the official Ukrainian elite, replacing from the formal aristocratic Ukrainian elite in new intellectual. The changes in educational ideal clergy are: decreasing of religious ideals effectiveness as models of the sacrificial life appearance of confrontation of religious educational ideals and their entry protonational (ethnic identification) value, the displacement from the content educational ideal of Ukrainian clergy nationally caused by internal spiritual freedom to choose a set of prohibitions and regulations, decreasing of Orthodox educational ideals effectiveness, the loss by Ukrainian clergy the function of saving Ukrainian educational ideal, the birth of a new ideal of Theological intelligence. It has been analyzed that the changes in educational ideal of the merchant class were: the growing interest in professional education, the emergence of the need to educate enterprise, determination and tolerance; establishing efficient religiosity, reorientation of focusing on important social affairs, the dominance of social responsibility and local economic patriotism education.

Key words: *educational ideal, Cossack-knightly virtues, social classes, spiritual, economic, mercantile elite.*